

Şol sakallaga gulak geriň

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Şol sakallaga gulak geriň ŞOL SAKALLAGA GULAK GERIŇ

«Musulmanlar üçin **boýun egmek** diýen zat ýokdur.»

Ýewropadan daşgaryn diňe Alžire gidip gören Karl Marks gyzy Laura Lafarga Alžirden ýazan ýazan hatynda şeýle diýipdi. Ýyl 1882-nji ýyldy...

Musulmanlar şondan bir ýyl öň Sidi eş-Şeýhiň liderliginde fransuzlara garşy baş galdyrypdylar. Fransuz kolonial hökümeti hernäçe zorluk-süteme ýüz urup, gan dökse-de, musulmanlar boýun egenokdy...

Marks hatynda «deňsizlik – hakyky musulman üçin iniňi tisgindiriji-ýigrenji zatdyr, emma belent duýgulara rewolýusioner hereket goşulmasa, soňy bibatlykdyr» diýýärdi.

Marksyň aýratyn ýañzydan **rewolýusion hereket** sözünüň üstünde häzir ýörite durup geçeris...

Dowam edeliň:

Marks musulman dünýäsine ýat biri dälidi. 1853-nji ýylda Krym urşunyň başlanmagy bilen osmanlylar we musulmanlar hakynda ýazylanlary okady. Aýaly Ženni Marks Germaniýanyň Sosialist işçiler partiýasyny esaslandyryjy Fridrih Adolf Zörgä 1877-nji

ýylda ýazan hatynda şeýle diýdi:

«Ärim şumat Gündogar meselesine kelle döwýär we barça hristianlaryň edýän pyssy-pyjurlyklaryna, zorluk-sütemler arkaly ýaşaýanlara garşy Muhammediň nesilleriniň başy dik we sarsmaz şekilde orta çykmalaryna begenjine nard daşlaryny atýar...»

Marks soňky makalalarynda osmanly meselesine-de degip geçdi. Onuň pikirçe global kapitalizm Osmanlynyň ykdysasy ösüşine päsgel berýärdi. Ýurdy çöküşlikden diňe dünýewi hukuk sistemasy halas edip biljekdi...

Marks musulmanlaryň halas boluşyny «rewolýusioner hereketde» we «dünýewi hukuk sistemasynda» amala aşyryp boljagyny öňe sürdi...

A Osmanly nätdi?

• ÝAPON DERSI

Robert E.Ward bilen Dankwart A.Rustow **“Political Modernization in Japan and Turkey”** kitabyny 1964-nji ýylda çap etdirdi. (henizem türkçä terjime edilmedi!)

Kitap Osmanly Türkiýesi bilen Ýaponiýanyň bir asyra golaý wagt içinde geçiren syýasy modernleşmesini öwrendi. Şu soraga jogap gözledi:

XIX asyrdaky ykdysadyýetleri biri-birine meňzeş bu iki ekerançylyk ýurdunfa bir asyrdan soň nämeler bolup geçdi? Ýaponiýa iň ösen ýurtlaryň birine öwrülip ýetişdi welin, Türkiýe näme üçin şol öňki garyplygyna galdy?

Ýaponiýa **meýji restawrasiýasy** diýilýän kapitalistik

ykdysadyýet dolanşygynyň mehanizmlerini sazlap biljek syýasy, ykdysady we medeni çäreleri baryp-ha 1868-nji ýyldan bäri durmuşa geçirmäge başlady.

Osmanly bolsa hut şol ädimi otuz ýyl öň, 1838-nji ýylda «Baltalimany» we bir ýyl soň jar eden «Tanzimat» permany bilen ädipdi.

Şol döwür Osmanly ýanyçarlar gwardiýasyny (Ýanyçar ojagy) ýatyrsa, Ýaponiýa hem şogunlaryň-samuraýlygyn soňuna nokat goýdy. Emma...

Aradaky tapawut şundady:

Osmanly daşky görnüşde-biçüwde-şekilde üýtgeşmeler girizdi. Ýaponiýa özgerişi süňňünde geçirdi – samuraýlygy dünýewileşdirdi, on bir maddalyk «konsitusiýa» taýýarlady.

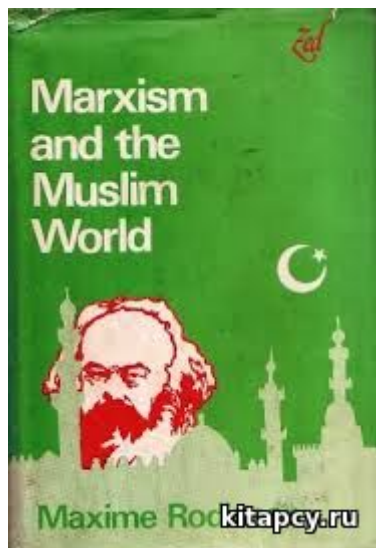
Şeýle-de, dini akymmy ýa dälmi, üstünde häzirem jedeli gidýän we halkara ideologiýa öwrülen konfusiçilik ruhany taglymatyny-da sekulýar-dünýewi röwüş çäýdy.

Galyberse-de... mysal üçin öýlerde okadylýan tradision bilimi dünýewi bilime birikdirip, hasam modernleşdirdi.

Okgunly ykdysady galkynys üçin 10 müň adamlyk ilatly nokatda azyndan 400 okuwçynyň başlangyç bilime gitmegi hökmany şert bolup durýarka, Ýaponiýada bu görkeziji «meýji restawrasiýasynyň» mejburi bilim syýasaty bilen birinji on ýyllykda 750-ä we birinji ýigrimi ýyllykda 882 okuwça ýetirildi!

Netijede, Ýaponiýa bir asyr geçensoň Günbatardan daşgaryn senagatlaşyp başaran ýeke-täk ýurda öwrüldi...

Geleliň indi bize:

• ÝALŇYŞLYK NÄMEDE?

Marks Osmanlynyň galkynyşyny Mithat paşadan tama etdi. Emma... Soltan Abdylhamyt II Mithat paşany diňe sürgüne ýollamak bilen çäklendirmedi, ony Taifde bogdurdy! Konstitusiýa gury hyýala öwrüldi.

Abdylhamyt II propoganda-halk bilen gatnaşyk guramakda araçy hökmünde ulanylýan tarykatlaryň barha ýaýramagyna we güýçlenmegine göz ýumdy!

Has soňra «rewolýusioner hereket» hökmünde taryh sahnasyna çykan ittihatçylaram «dünýewi hukuk sistemasyny» berkarar edip bilmedi. Herhal Marksýň çaklamasy dogry çykdy: ýurt harabalyga döňüp, ahyrynda-da çökdü...

Türk Renessansyny amala aşyran Atatürkden başga geçmişden sapak alan barmyka?

Seretseňizläň: bugün üns merkezinde ýene salgylanylýan çeşme halyna getirilen tarykatlar bar...

Üns merkezinde ýene akyl-paýhasy ýok eden tarykat bilimi-okuw maksatnamasy bar.

Üns merkezinde ýene häkimiýetiň howandarlygynda döredijilik ukyby bolmazdan barha baýaýan tarykat söwdasy bar, tarykat fondlary bar.

Üns merkezinee dünýewiligiň gol-ganatly bolan hukugy ele geçiren tarykatlar bar.

Üns merkezinde ilata hyzmat ediş nokatlaryny dini guramalara baglamak isleýän halyfat gözlegi bar.

Progressiw-öňdebaryjy yslamy hurafalara bogup, millionlarça

musulmany fanatikleşdiren garaýyş diňe bizi däl, Ýakyn Gündogary-da haraba öwürüp taşlamadymy nä?

Ýaponiýa, Hytaý, Günorta Koreýa bilen aramyzdaky ykdysady tapawudyň sebäbi şu dälmi? Ýalňys düşünje biziň yzagalaklygymyzyň esasy sebäbi dälmi?

Imperializme boýun egmezlik diňe «**yslam gylyjyny**» somlanyň bilen bolmaz, akyl-paýhasy ýol-ýörelge edinen ylym-bilim, hukuk, ykdysadyýet, sungat bilen bolar! Sakallak Marksýň aýdýanam, ynha, şudur...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 23.09.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW. Publisistika